

ТАПОНІМЫ ГЕНІТЫЎНАГА ЎТВАРЭННЯ

Тапанімічная лексіка з'яўляецца адной з важнейшых састаўных частак моўнай спадчыны. Яны рознага семантычнага нападзення валодаюць каштоўнай інфармацыяй аб грамадска-гістарычным і эканамічным жыцці пэўных тэрыторый, зьяўляюцца адметнасцямі як матэрыяльнай, так і духоўнай культуры народа. У складзе беларускай тапаніміі вылучаюцца розныя тэматычныя групы онімаў, звязаныя з жыццядзейнасцю насельніцтва беларускага краю. Значнае месца сярод іх займаюць гаспадарча-прамысловыя тапонімы, развіццё і функцыянаванне якіх адбывалася на працягу ўсёй гісторыі чалавецтва.

Сярод розных словаўтваральных тыпаў гаспадарча-прамысловых тапонімаў зьяўтаюць на сябе ўвагу так званыя генітыўныя ўтварэнні, развіццё і станаўленне якіх прыпадае на 30–60 гады XX ст. Тапанімічнай функцыяй гэтых груповак называюцца валодаюць галоўным чынам за кошт азначальнага кампанента: *Пасёлак крухмальнага заводу*, *Пасёлак крухмала-патачнага заводу*, *Пасёлак Чавускага Пячавіцкага льнозавода*, *Пасёлак пеньказавода*, *Пасёлак Чагельскага цагельнага заводу*, *Пасёлак цагельнага заводу № 37*, *Пасёлак цагельнага заводу «Бразгучка»*, *Пасёлак рыбгаса «Альба»*, *Пасёлак саргаса «Індустрыя»*, *Пасёлак гідрэлектрастанцыі*, *Пасёлак леспрагаса*, *Пасёлак заводу кармавога бямінцу*, *Пасёлак пеньказавода*, *Пасёлак ДРП-17*, *Пасёлак ттушкафабрыкі імя Н. К. Крунскай*, *Пасёлак торфабрыкетнага заводу «Луцкі»*.

На тапанімічнай карце Беларусі зафіксавана каля 60 такіх найменняў. Тапонімы ў форме генітыўных канструкцый складаюцца з некалькіх кампанентаў: *Пасёлак + крухмала-патачнага заводу*, *Пасёлак + ттушкафабрыкі імя Н. К. Крунскай*, *Пасёлак + торфабрыкетнага заводу «Луцкі»*, *Пасёлак + торфапрадпрыемства «Беліцкая»*, *Пасёлак + торфапрадпрыемства «Васілевічы»*, *Сядзіба + Каменскай МТС*, *Сядзіба + Хальчанскай МТС*. Пры гэтым апорнай лексэмай з'яўляецца тапонім, які звычайна ідэнтыфікуецца агульнай назвай /тыпу пасёлак, сядзіба/ у назоўным склоне. Азначальныя словы ці словазлучэнні маюць форму роднага склону: *крухмалапатачнага заводу*, *ттушкафабрыкі імя Н. К. Крунскай*, *торфабрыкетнага заводу «Луцкі»*, *Хальчанскай МТС*. Сінтаксічнай сувяззю паміж структурнымі часткамі ў генітыўных словазлучэннях выступае кіраванне. Атрыбут, функцыю якога выконвае другі кампанент, знаходзіцца ў постпазіцыі адносна апорнага азначальнага кампанента.

У залежнасці ад семантыкі азначальнай часткі вылучаюцца наступныя тэматычныя групы генітыўных тапонімаў.

1. Назвы, якія ўказваюць на прыналежнасць паселішча прадпрыемству, фабрыцы, заводу, лясніцву: *Пасёлак леспрагаса*, *Пасёлак смalzавода*, *Пасёлак № 1 торфазавода «Бальшавік»*, *Пасёлак № 2 торфазавода «Бальшавік»*, *Пасёлак № 3 торфазавода «Бальшавік»*, *Пасёлак № 4 торфазавода «Бальшавік»*, *Пасёлак*

у мову, яка має свае прыныпы намінашы, утрымліваюць кампаненты іншых моў і тапанічных сістэм. Таму не выпадкова, што паступова пачаў адбывацца працэс канверсіі і замены складаных генітыўных утварэнняў больш простымі і зручнымі: *Пасёлак торфапрадпрыемства «Беліцкае»* з 12 студзеня 1960 г. носіць назву *Беліцк*, *Пасёлак № 1 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 2 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 3 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 4 торфазавада «Балышавік»* з 24 жніўня 1950 г. — *Балышавік*, *Пасёлак ільновавода* з 1967 г. — *Круледа*.

Літаратура

1. Лемцігова, В. П. *Беларуская аймакіямія. Лінгвістычны аналіз назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці / В. П. Лемцігова.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1970. — 156 с.
2. Мезенка, Г. М. *Беларуская аймакастыка: Навуч. дапам. для студэнтаў універсітэтаў / Г. М. Мезенка.* — Мінск: Вышэйшая школа, 1997. — 119 с.
3. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1980. — 176 с.
4. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1977. — 104 с.
5. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1986. — 240 с.
6. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1982. — 319 с.
7. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1983. — 240 с.
8. Рапановіч, Я. Н. *Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці / Я. Н. Рапановіч.* — Мінск: Навука і тэхніка, 1980. — 176 с.

Е. А. Пригодич (Мінск)

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ КАК КОМПОНЕНТЫ НЕМЕЦКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ

Имена собственные (онимы) являются важным элементом языкового, культурно-исторического наследия народа, неотъемлемой специфической частью системы языка. Немецкий язык, как и другие европейские языки, содержит значительное количество онимов (антропонимов, гидронимов, топонимов, зоонимов, хоронимов, эргонимов, теонимов, фалеронимов, идеонимов, прагматонимов и т. д.). Онимы достаточно широко применяются в качестве компонентов немецких фразеологизмов.

Как известно, имя собственное служит одним из средств создания соответствующих образов в семантике фразеологизмов. При этом происходит переоценка имени собственного, приобретение им дополнительной коннотации. В образной структуре фразеологизмов оним выполняет функцию обогащения некоего лица вообще, обладающего определенными свойствами характера, манеры поведения и др. В составе такого явления выделяются как лингвистические, так и экстралингвистические факторы, определяющие ту или иную

спіртзавада, *Пасёлак крухмала-патачнага завада*, *Пасёлак крухмальнага завада*, *Пасёлак ільновавода*, *Пасёлак Друцкага лясніцтва*, *Пасёлак Пячэкавіцкага льновавода*, *Пасёлак тунікафабрыкі імя Н. К. Круцкай*. Сярод гэтых тапонімаў вылучаюцца назвы, якія ўказваюць на вытворчасць **горфу**: *Пасёлак № 1 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 2 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 3 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 4 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак торфапрадпрыемства «Васілевічы»*, *Пасёлак торфапрадпрыемства «8 Сакавіка»*; **спірту**: *Пасёлак спіртзавада*; **крухмалу**: *Пасёлак крухмальнага завада*, *Пасёлак крухмалапатачнага завада*; **ільну**: *Пасёлак Пячэкавіцкага льновавода*, *Пасёлак ільновавода*, *Пасёлак Чавускага льновавода*; **пянькі**: *Пасёлак Васілевіцкага пеньказавада*; **цэгля**: *Пасёлак Чавускага цагельнага завада «Браззучка»*; **кармавога біямішчыну**: *Пасёлак кармавога біямішчыну*; якія сведчаць пра лясную і лесахімічную вытворчасць: *Пасёлак смолзавада*, *Пасёлак Друцкага лясніцтва*, *Пасёлак Леспрамагаса*.

2. Назвы, якія ўказваюць на прыналежнасць пэўнаму аб'яднанню, гаспадарцы, гідраэлектрастанцыі: *Пасёлак раённага аб'яднання «Сельгастэхніка»*, *Пасёлак дзяржэкагункаўчастка*, *Пасёлак дзяржсплодаімпамініцкага саўгаса імя У. І. Леніна*, *Пасёлак гідраэлектрастанцыі, п. Энергетыкаў*.

3. Назвы, якія ўказваюць на прыналежнасць паселішча МТС, РТС, ДРП: *Пасёлак Перыяй Смалявіцкай МТС*, *Пасёлак Навабеліцкай МТС*, *Пасёлак Гомельскай РТС*, *Пасёлак МТС*, *Сядзіба Каменскай МТС*, *Сядзіба Хальчанскай МТС*, *Пасёлак ДРП-17*, *Пасёлак ДРП-20*.
З улікам разнастайных варыянтаў злучэння структурных кампанентаў тапонімаў у форме генітыўных словазлучэнняў, апошнія можна кваліфікаваць як: а) генітыўна-субстантыўныя: *Пасёлак смолзавада*, *Пасёлак ільновавода*, *Пасёлак Леспрамагаса*, *Пасёлак спіртзавада*, *Пасёлак гідраэлектрастанцыі*, *Пасёлак дзяржэкагункаўчастка*, *Пасёлак Энергетыкаў*; б) генітыўна-ад'ектыўныя: *Пасёлак Навабеліцкай МТС*, *Пасёлак Гомельскай РТС*, *Сядзіба Каменскай МТС*, *Сядзіба Хальчанскай МТС*, *Пасёлак Друцкага лясніцтва*; в) генітыўна-прапрыяльныя: *Пасёлак рыбагаса «Альба»*, *Пасёлак цагельнага завада «Браззучка»*, *Пасёлак раённага аб'яднання «Сельгастэхніка»*, *Пасёлак торфапрадпрыемства «8 Сакавіка»*; г) нумератыўна-прапрыяльныя тапонімы, дыферэнцыйную функцыю ў якіх выконваюць лічбавыя абазначэнні (лічбы з'яўляюцца індывідуальнымі знакамі для вылучэння сярод падобных): *Пасёлак № 1 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 2 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 3 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак № 4 торфазавада «Балышавік»*, *Пасёлак ДРП-17*, *Пасёлак ДРП-20*.

У працэсе практычнага выкарыстання такіх шматкампанентных тапонімаў-словазлучэнняў паступова выявіліся нязручнасці і складанасці пры іх ужыванні. Названыя тапонімы не валодаюць асноўнымі асаблівасцямі традыцыйна беларускіх тапонімаў: ім не ўласціва ў дастатковай ступені анамастычнасць, яны з цяжкасцю ўваходзяць